

DE DUITSE BEZETTING VAN NEDERLAND mei 1940-mei 1945

Geschreven door Hotze de Boer (geboren 7 september 1925 te 's-Gravenhage)

Geredigeerd door Michiel Praal

Een stortvloed van ellende en gebeurtenissen overspoelde het dagelijkse leven. Uitzonderlijk beroerd was de toestand in de periode september 1944 t/m mei 1945. Er werd heel veel hongergeleden, er was gebrek aan brandstof, er was geen elektriciteit, geen gas enz, je stond bloot aan de gevaren van razzia's, bombardementen en mislukkende lanceringen van V-wapens. Naast een lange reeks van ongewild spannende en nare belevenissen was het zaak veel risico's te nemen teneinde de oorlog te kunnen overleven.

Een aantal ervaringen, opgetekend uit een lijst van vele, zal ik mij blijven herinneren als de dag van gisteren.

Razzia's

Doordat de meeste Duitse mannen aan de verschillende oorlogsfronten moesten vechten kwam in Duitsland een groot tekort aan arbeidskrachten. De Nazi's vonden dat de oorlogsindustrie op volle toeren door moest blijven draaien, derhalve kwam er dwangarbeid zonder aanzien des persoon. In 1943 werden jonge mannen die in 1924 waren geboren, verplicht zich te melden. Zij werden het slachtoffer van de door de Duitse bezetter ingestelde Arbeitseinsatz (Arbeidsinzet).

Ruim een jaar later wilde de Duitse Wehrmacht – naast de Arbeitseinsatz – zoveel mogelijk weerbare mannen tussen de zeventien en veertig jaar wegvoeren naar Duitsland om te voorkomen dat zij de geallieerden bij een eventuele aanval zouden helpen en zich na de bevrijding bij hen zouden voegen. Achtereenvolgens zouden Rotterdam, Den Haag, Amsterdam en Utrecht worden uitgekamd.

In de vroege ochtend van de 21^e november 1944 werd ik enigszins hardhandig gewekt door mijn in paniek verkerende moeder. "Kom je bed uit want de Duitsers zijn in de buurt bezig met razzia's!!" Snel stond ik op, kleepte mij aan teneinde poolshoogte te nemen. In de straat klonk veel rumoer en geschreeuw. Inderdaad bleek dat de Duitsers bezig waren straten af te sluiten en wel dusdanig dat niemand meer een straat in of uit kon. Vanuit een luidsprekerwagen werd bekend gemaakt dat alle mannen van 17 t/m 40 jaar op straat dienden te verschijnen en wel in warme kleding, goede schoenen (wie had die nog) en brood voor de hele dag (welk brood) alsmede de waarschuwing dat bij een eventuele vluchtpoging onmiddellijk zou worden geschoten. Af en toe klonk er een geweerschot, kennelijk met de bedoeling de bevelen kracht bij te zetten. Zowel bij mij thuis als bij de naaste burens veel paniek. Overal vandaan klonken goed bedoelde waarschuwingen over het dreigende gevaar te worden opgepakt alsmede de nodige adviezen om onder te duiken. Ondanks alle goede bedoelingen was dat gemakkelijker gezegd dan gedaan. Waar moest je heen, immers zo bleek even later, de huizen werden grondig doorzocht. Niemand durfde het aan de benen te nemen of zich te verschuilen, derhalve werd gelaten afgewacht wat er verder zou gebeuren. Inmiddels, want ik zag de bui al hangen, had ik wat spullen bij elkaar gescharreld, waar onder een pakje sigaretten van het merk Congsi - mijn vader had er een moord voor gedaan - dat ik al ruim negen maanden eerder in huis had verstoppt met de

gedachte dat het nog wel eens van pas kon komen, b.v. verpatsen voor eten of voor veel geld te verhandelen op de zwarte markt. Even later was het zover. Een aantal Duitse soldaten, onder bevel van een onderofficier van de Feldgendarmarie, stond voor de deur. Een huiszoeking volgde, vervolgens werd ik naar buiten gestuurd met de opdracht mij aan te sluiten bij de reeds verzamelde mannen die aan het eind van de straat stonden. Het was voor mijn ouders een dramatische gebeurtenis. Niet verwonderlijk, mijn oudste broer Gerrit in 1941 gesneuveld, mijn broer Daan, de op een na oudste, in 1943 als dwangarbeider naar Duitsland getransporteerd en nu ik, de jongste zoon, uit huis gehaald en tot op dat moment een onbekende bestemming tegemoet. In een groep van ± 50 man, onder bewaking van Duitse militairen, werd ik afgeleverd op een verzamelpunt in een school aan de Linnaeusstraat. Na registratie kreeg ik mijn persoonsbewijs terug en werden we groepsgewijs naar de Rijswijkseweg geleid alwaar trams klaar stonden om ons, wat naderhand bleek, naar Delft af te voeren. Aldaar werden we afgeleverd en ondergebracht in de collegezalen van de TH. Chaotische en onvoorstelbare toestanden daar. De zalen zaten stampvol mannen – zelfs van ver boven de veertig jaar - die van huis waren weggevoerd. Velen hadden hun best gedaan een plaatsje te bemachtigen op de collegestoelen, overigen stonden links en rechts in groepjes te debatteren. Wc's waren verstopt, overal waar men liep was het smerig en nat met als gevolg dat de zalen waren vergeven van een enorme pislucht. Samengevat, het was één gore bende. Als negentienjarige voelde ik mij in die mannengemeenschap zeer en zeer onbehaaglijk. Over de uiteindelijke bestemming gonsde het van de geruchten. Ter inscheping zouden rijnen klaarliggen om de mannen naar elders over te brengen. Mannen van het Rode Kruis begonnen, voor onderweg, door de Duitsers aangeleverd brood uit te delen. Met veel poespas en geschreeuw van de regelaars werd bevolen ons in rijen op te stellen om na afroep te worden ingedeeld voor transport. Voordat ik mij bij een van de laatste rijen aansloot en mijn naam nog niet was afgeroepen, slenterde ik naar het eind van de zaal. Doordat de collegezaal waarin ik mij bevond amfiteaters was ingericht kon ik mij aldaar geheel aan het zicht van de regelaars onttrekken. Vreemd genoeg bevond zich daar niemand (meer). Ter plaatse was een deur die tot mijn stomme verbazing niet afgesloten bleek te zijn. Ik kon mijn nieuwsgierigheid niet bedwingen, trok de deur open en stapte de achter de deur gelegen gang in. Na de deur geruisloos te hebben gesloten liep ik voorzichtig de gang in. Verderop, rechts van mij, zag ik twee deuren... De eerste bleek toegang te geven tot een toilet en omdat de zenuwen door mijn keel gierden en daardoor de nood bij mij tot vreselijke hoogte was gestegen, maakte ik daar dankbaar gebruik van. In mijn voorovergebogen positie viel mijn oog op een mouwband van het Rode Kruis die terzijde van de toiletpot lag. Kennelijk had een van de medewerkers van het Rode Kruis tijdens het gebruik van het toilet de band verloren. De adem stakte in mijn keel en van alles flitste door mijn hoofd. Kon ik, gezien mijn jonge leeftijd, het maken om als Rode Kruismedewerker door het gebouw te dwalen? Ik maakte mijn kleding in orde, knoopte mijn jas dicht en schoof de band over de mouw van mijn jas en zonder de wc door te spoelen ging ik vervolgens de gang weer op, liep behoedzaam langs de tweede deur waar achter ik stemmen hoorde, sloeg vervolgens aan het eind van de gang links af, liep recht op een deur af die op een kier stond. Voorzichtig gluurde ik door de kier en zag dat ik, zoals later bleek, aan de achterzijde van het gebouw uitkwam. Gelijktijdig kreeg ik een halve beroerte toen ik drie á vier passen vanaf de deur een Duitser op wacht zag staan. Ik besepte dat ik snel moest beslissen, teruggaan of het gebouw verlaten via de wachtpost Helder denken was er echt niet bij, doch impulsief koos ik voor het laatste, en dan maar verder af wachten wat er zou gebeuren. Ondanks dat ik stierf van de zenuwen liep ik ogenschijnlijk doodgemoedereerd recht op de wat oudere soldaat af, groette hem, haalde achteloos het (eerder beschreven) pakje sigaretten, dat ik nog bij me had, uit mijn jaszak en gaf het aan hem. De sigaretten, op de zwarte markt een fortuin waard,

derhalve een zeer tot zeer schaars artikel zowel voor de bezetter als voor welke liefhebber dan ook, werden gretig aangenomen. Met een goedendag gebaar en zonder verder iets te zeggen, liet hij mij passeren. Met mijn tas onder de arm met daarin het pas verkregen brood en met de Rode Kruisband om liep ik de "vrijheid" tegemoet. Doordat verderop nog twee militairen stonden maakte zich plotseling een enorme spanning van mij meester. Het was alsof mijn keel werd dichtgeknepen, mijn knieën knikten en ik voelde nauwelijks dat ik grond onder mijn voeten had.. Doch, omdat die twee blijkbaar meer interesse hadden in een net gelanceerde V-2, die met donderend gebulder het luchtruim koos, lieten zij mij ongemoeid gaan. Toch be kroop mij het angstige gevoel dat ik ieder ogenblik kon worden teruggeroepen. Maar godzijdank kon ik ongestoord het terrein verlaten.

Terwijl aan de voorzijde van het gebouw de mannen waarschijnlijk werden gegroepeerd om afgevoerd te worden, zocht ik mijn weg door Delft, voortdurend met de angst door de Duitsers te worden opgepakt. Na verloop van tijd bereikte ik het Jaagpad langs de Vliet, tot aan Rijswijk een open gebied met weinig mogelijkheden om een eventuele patrouille te ontlopen. Aan de weg leek geen eind te komen. Onderweg ontdeed ik mij van de Rode Kruisband die ik, verzwaard met een steen, in de Vliet gooide.

Ver in de namiddag kwam ik weer heelhuids thuis, zulks tot grote verbazing en vreugde van mijn ouders. Dagenlang leefde ik in grote angst alsm aar met de gedachte dat ze mij alsnog zouden oppakken, temeer omdat ik in de school aan de Linnaeusstraat was geregistreerd. Gelukkig is mij dat bespaard gebleven. Een paar weken later stroopte ik weer de omgeving van Zoetermeer en het Westland af om aan eten te komen dat alsm aar schaarser en schaarser werd.

De hongerwinter

De oorlog duurde voort. Er zijn schrijnende toestanden in de hongerwinter van 1945. In het westen van het land was er onder de stedelijke bevolking een nijpend gebrek aan voedsel en brandstof. Reeds in november '44 werden gas en elektriciteit voor particulieren afgesloten. De geregelde distributie van eerste levensbehoeften was ten einde. Het systeem dat er totdat moment in geslaagd was iedereen, zowel arm als rijk, in ieder geval in leven te houden, zakte ineens. De maatschappij raakte in staat van ontbinding. Razzia's, bombardementen en terugvallende V-2's stonden op het menu van alle dag.

Het waren de zwartste dagen uit een grootboek van de Tweede Wereldoorlog. Ondanks alle gevaren van razzia's en het oorlogsgeweld was ik zoveel als mogelijk op straat en zwierf vaak schooierend door het nagenoeg leeg geplunderde Westland op zoek naar iets dat eetbaar was en op 't laatst naar iets dat nog een beetje kon branden in een zelf gefabriceerd noodkachelkje, de Majo - een eenvoudige allesbrander, thuis in de keuken voor de trek op het wegens gebrek aan brandstof niet brandende kolenfornuis geplaatst - dat (multifunctioneel) én het water voor een wasje én dunne smerige soep van koolstronken of tulpenbollen moest verwarmen. Helaas had de Majo niet de capaciteit de temperatuur in de keuken enigszins behaaglijk te maken.

Een door gelatine gebonden soep of iets anders eetbaars werd betrokken bij een van de aangewezen uitdeelposten van de Centrale Keukens, veelal gecreëerd in een schoolgebouw. Bij inlevering van een aantal maaltijdbonnen werd een overeenkomstig aantal porties uitgedeeld.

Begin januari 1945

Temperatuur -10° C, veel sneeuw, decimeters hoog en vanwege de strenge vorstperiode behoorlijk compact en vastgevroren aan het plaveisel.

Het was zondagmorgen \pm 11.00 uur. Een gemene ijzige wind striemde de nagenoeg verlaten straten. Ik stond in een meterslange rij van hongerige mensen voor de school aan de Ferrandweg. Verkleumd en diep weggedoken in de veelal schamele kleding, stonden we daar opgesteld om ons dagelijkse rantsoen eten op te halen. Zelf was ik gehuld in een door mijn vader afgedankte- en door mijn moeder vermaakte uniformjas van de HTM (Haagsche Tramweg Maatschappij), een bivakmuts over mijn hoofd en mijn voeten gestoken in een stel klompen waarvan gescheurde- en kapotte delen bijeen werden gehouden met ijzerdraad. Volgens schema zou het eten omstreeks 12.30 uur worden uitgedeeld. Was je niet op tijd en de gamellen reeds leeg geschraapt dan had je goed pech, m.a.w. geen eten. Vandaar dat eenieder zich zo vroeg mogelijk naar een van de aangewezen uitdeelposten begaf. Kou en honger eisten hun tol. Een aantal wachtenden werd het te veel, ging onderuit en lag languit in de sneeuw. Raar om te zien hoe mensen apathisch en lijkbleek bleven liggen. Door behulpzame lieden werden deze verzwakten tot in het schoolgebouw gedragen en aldaar weer bij hun positieven gebracht. De wachtenden in de rij die nog wat weerstand hadden, vonden het wel best. Voor elke uitvaller konden ze weer een plaatsje opschuiven. Na bijna twee uren te hebben staan kleumen arriveerden de gamellen met etenswaar. Het menu "soep" was beslist geen verrassing: Na veel geschuifel in voorwaartse richting kon ik mijn rantsoenen in ontvangst nemen. Met mijn "gevulde" soeppannetje en met een tot op het bot verkleumd lichaam begaf ik mij weer op weg naar huis. Mijn ouders, van kou en ellende nog in bed konden, na te zijn opgestaan, met mij de aanval op de ondefinieerbare soep inzetten. Daar moesten we het voorlopig weer mee doen met in het vooruitzicht een bitterkoude avond en het verorberen van een aantal op de "Majo" gekookte plakken suikerbiet en dat bij het flauwe schijnsel van een armzalig pitje van afgewerkte motorolie. Dat je lichaam om voedsel vraagt en dat er dan niet is, daar kun je je geen voorstelling van maken. Je gaat dan van eten dromen en erover fantaseren. Het eten van gekookte suikerbieten diende hoofdzakelijk als maagvulling. Smakelijk was het beslist niet. Flauw en scherp in de keel en bevatte weinig voedingswaarde. Wegens het ontbreken van vervoer alsmede dat in de fabrieken de middelen ontbraken om de bieten tot suiker en/of stroop te verwerken, viel er nog wel eens een bietje te bemachtigen.

De Hongerwinter

Koning Winter regeerde streng en hield beslist geen rekening met de ellende die zich over West-Nederland uitstortte. De Duitse bezetter was er op uit om de bevolking in dat deel van het land te laten creperen. De mislukte bevrijding van Nederland in september '44, leidde indirect tot de hongerwinter. De Duitsers legden een voedsel embargo op als straf voor de op 17 september 1944 uitgeroepen spoorwegstaking, die bedoeld was om de geallieerde opmars te steunen. Zes weken lang, de periode waarin voorraden voor de winter hadden moeten aangelegd, was het westen, mede door de in eind december invallende vorst, afgesneden van voedseltoevoer. Iedereen zocht op zijn eigen manier naar oplossingen om door de winter heen te komen. Kou en honger waren de gesel voor de vele verzwakten, veelal met fatale afloop. Menigeen werd, wegens gebrek aan iets anders, met primitieve middelen naar z'n

laatste rustplaats gereden. Overdag en 's nachts klonk het zware geronk van massa's overvliegende geallieerde bommenwerpers met bestemming Duitsland ons als muziek in de oren. Het deed de mens goed te weten dat de Duitsers behoorlijk hun trekken thuiskregen.

Hongertochten

Mijn ouders en ik hadden als zoveel anderen na veel armoede en ellende de hongerwinter overleefd. Niettemin werd de voedselvoorziening in het Westen van het land steeds nijpender. De meeste mensen slaagden erin zichzelf en hun naasten in leven te houden. In Den Haag b.v. overleefde 1 op 225 inwoners de hongerperiode niet. De overigen, die het wel overleefden, konden dat niet op de rantsoenen alleen. Iedereen moest buiten de reguliere kanalen om aan eten zien te komen o.a. door individuele voedseltochten naar het platteland. Al vanaf eind september '44, trokken de inwoners van Den Haag en omgeving in drommen naar het Westland. Doordat er bijna geen reguliere afvoer meer was o.a. door de spoorwegstaking, was daar in het juiste seizoen voldoende groente en fruit te krijgen. Tegen het einde van het jaar bleek nagenoeg alles op en moest men verder weg van de grote steden, o.a. naar Gelderland en/of Overijssel. Hij of zij die zich aan zo'n tocht waagde was dagen onderweg. Met handwagens, kinder- en/of wandelwagens, eigen maaksels enz., gingen de mensen op strooptocht. Sommigen liepen meer dan 200 km. Afgepeigerd keerden ze terug met soms een hoeveel voedsel dat voor een paar dagen een welkome aanvulling was op de zeer karige rantsoenen die op de bon werden verstrekt. Velen ondervonden ook heel veel pech, doordat ze van uitputting de reis niet haalden of in een fuik liepen van de gehate Crisis- en Distributiedienst (CD), een overheidsorgaan met veel NSB-ers in dienst. In het laatste geval werden de met veel bloed, zweet en tranen vergaarde spullen zonder blikken of blozen door die ambtenaren in beslag genomen. Op den duur leverden deze tochten nagenoeg niets meer op. Geld interesseerde de boeren nauwelijks. Wel waren linnengoed, sierraden en/of antieke spullen bij de boeren erg in trek. Met deze goederen had men een redelijke kans van slagen wat voedsel binnen te halen.

Etenswaren uit Hattem

Gedurende een deel van de oorlogsjaren werkte ik bij het later door de Duitsers gevorderde autobedrijf Hart Nibbrig en Greeve, gevestigd in de Parkstraat te Den Haag. De heer Greeve, was een van de directeurs, toentertijd woonachtig te Hattem, een mooi plaatsje onder de rook van Zwolle. Uiteraard was ook hij op de hoogte van de zeer slechte omstandigheden in de grote steden. Tegen eind februari 1945 liet de heer Greeve weten dat hij kans had gezien voor het personeel in Den Haag een hoeveelheid etenswaren te verzamelen. Om het van zijn adres in Hattem naar Den Haag te transporteren diende het personeel in Den Haag in eigen middelen te voorzien. Vrijwilligers werd gevraagd de etenswaren aldaar op te halen, een tocht met de nodige risico's. Gezien de oorlogsomstandigheden was het onmogelijk om over een auto te kunnen beschikken. Ten eerste waren nagenoeg alle motorvoertuigen door de Duitsers geroofd (z.g.n. gevorderd) en ten tweede was het totaal ondenkbaar om aan brandstof te komen. Zelfs de Wehrmacht reed met voertuigen voorzien van op houtblokken gestookte gasgeneratoren. Bovendien was het voor wie dan ook onmogelijk zich gemotoriseerd via de grote wegen te verplaatsen, want je kon er donder op zeggen dat je vanuit Den Haag niet eens Zoetermeer zou bereiken. Engelse jachtvliegtuigen, dagelijks opererend vanuit het deels bevruchte Nederland, zouden je zo van de weg schieten, derhalve hadden de Duitsers net zomin kans

zich op deze wijze te verplaatsen. Dag in dag uit, van 's -morgens vroeg tot ver in de namiddag, waren vliegtuigen in de lucht. De Engelsen beheersten vanuit de lucht het totale wegennet van West-Nederland, alsmede dat onophoudelijk jacht werd gemaakt op de zo gevreesde mobiele V-2 lanceerinstallaties. Ergo, er zat niets anders op dan het transport anders dan gemotoriseerd te realiseren.

Twee oude fietsen

*Net bekomen van een reeks bombardementen op het Haagse Bos, stond ik op **maandag 26 februari 1945** omstreeks 08.00 uur met een collega/leeftijdgenoot, Piet de Fouw, voor de werkplaats in de Parkstraat gereed om de tocht naar Hattem te ondernemen. Twee oude fietsen, voorzien van massieve banden en een aanhangwagentje van aanzienlijk formaat op luchtbanden, door de monteurs van de werkplaats bedrijfsklaar gemaakt, waren onze transportmiddelen. Moeiteloos reden we Den Haag uit en tegen halftien reden we al ter hoogte van Zoetermeer. Omdat het fietspad langs de autoweg behoorlijk wat schade had opgelopen door verduaalde bommen en zoals bekend gemotoriseerd verkeer toch niet mogelijk was, besloten we een stuk over het linker weggedeelte van de hoofdrijbaan te rijden... Helaas was dat gemak van korte duur. Niet veel later begon het gedonder al toen plotseling een aantal jachtvliegtuigen (Spitfires) zeer laag over de weg vlogen. God mag weten waar ze plotseling vandaan kwamen. De schrik was op dat moment zo hevig dat mijn collega Piet, die op dat moment de aanhangwagen achter z'n fiets had, met zijn hele hebben en houden van het talud duikelde en op het lagergelegen fietspad terecht kwam. Impulsief dook ik er achteraan. Daar lagen we. Na te zijn opgestaan, constateerden we dat we gelukkig niets mankeerden, alleen de trekstang van de aanhangwagen was licht verbogen. Een moment later keerden de vliegtuigen terug maar nu op grotere hoogte, doken omlaag, ogenschijnlijk in onze richting en verdwenen laag schierend over de weg, richting Den Haag. Van schrik bekomen vervolgden we onze weg, maar wel via het fietspad, over de grote weg bleek het toch bloedje link te zijn. Na een paar uurtjes trappen nuttigden we de inhoud van onze lunchpakketten, bestaande uit een zielig stukje brood en een aantal plakken gekookte suikerbiet.*

Zonder noemenswaardige incidenten bereikten wij ver in de namiddag omgeving Nijkerk. Na veel vragen en zoeken konden we uiteindelijk in de hooischuur van een boerderij slapen. Hoewel de boer zei geen eten te hebben - want volgens hem waren er in de loop der tijd al zoveel mensen langs geweest - kwam hij, toen we de slaap bijna hadden gevat, toch met een kannetje melk en twee schaaltes soep. Een heerlijke traktatie.

Dinsdag 27 februari 1945

's Morgens werden we al vroeg gewekt met de mededeling dat we voor 07.00 uur de boerderij moesten verlaten. Er heerste bij de mensen veel angst voor de Duitsers doordat het zeer gevaarlijk was onbekenden onderdak te verlenen. Desalniettemin, we waren goed uitgerust en ten afscheid trakteerde de boerin - die het kennelijk niet over haar hart kon verkrijgen ons zonder eten weg te sturen - op een plak roggebrood met kaas en een beker warme (surrogaat) koffie. Wat een weelde!!!!

Tegen de middag bereikten we Harderwijk. Onderweg hadden wij van voorbijgangers vernomen dat door de soepproduktenfabrikant "Fino" bouillon werd verstrekt, speciaal t.b.v. mensen die op hongertocht waren, derhalve hadden wij ons ook aangemeld en aansluitend een bekertje lekkere bouillon genuttigd. Ondanks opkomende vermoeidheid genoten we op onze

route langs de Veluwevand van de boomrijke omgeving en de typische lucht van brandende turf uit de rokende schoorstenen van huizen en boerderijen. Het deed allemaal onwezenlijk aan, zulks met de gedachte in het achterhoofd dat we onze woonplaats, die we achter ons hadden gelaten, de afgelopen wintermaanden werd ontdaan van alles wat maar brandbaar was.

In Hattem

Ver in de middag kwamen wij op onze bestemming in Hattem aan. En wat voor een bestemming. Een grote villa, midden in de bossen. We keken onze ogen uit. Als simpele arbeidersjongen waren we wat dat betreft niet veel gewend. We werden door de gastheer hartelijk ontvangen. Ons werd een logeerkamer toegewezen. In de woon/etkeuken konden we ons door de twee inwonende dienstbodes laten verwennen met heerlijk eten alsmede de toezegging dat we, om weer enigszins op krachten te komen, tot vrijdag mochten blijven. Dat was voor ons "uitgemergelde" knapen een totaal andere wereld. Ja, we konden ons zelfs wassen met echte toiletzeep en dat was een ware luxe omdat wij het de laatste anderhalf jaar met akelige niet schuimende kleizeep moesten stellen. De heer Greeve gaf ons het advies om in de nabijheid van zijn woning te blijven. Een paar honderd meter verderop bevond zich een Duitse tank(panzer)werkplaats en met alle bedrijvigheid aldaar was zeker geen behoefte aan "pottenkijkers".

Aan de vooravond van ons vertrek werden we uitgenodigd het aanhangwagentje te laden. Wat we meekregen, niet te geloven, aardappelen, diverse peulvruchten en stukken spek. Twee pakketten met peulvruchten en spek werden ons toegestopt om zelf te houden voor alle moeite die we op vrijwillige basis hadden gedaan en nog moesten doen om de missie tot een goed einde te brengen.

Vrijdag 2 maart 1945

In de ochtenduren namen we met weemoed afscheid van onze gastheer en het personeel. Fijne mensen, niets was hun te veel het ons zo goed mogelijk naar de zin te maken. Onze verhalen over de toestand in Den Haag hadden veel indruk op hen gemaakt en daardoor beseften ze temeer dat zij, in deze beroerde tijd, vergeleken met ons, in weelde leefden.

De terugtocht viel beslist niet mee. Veel tegenwind, de zware belading van de aanhanger, de weerstand van de massieve banden op het wegdek en de matige conditie van ons beiden vergden veel van ons. Het lunchpakket dat we hadden meekregen voor onderweg maakte veel goed. Voor de eerste overnachting op de terugweg hadden we weer het adres in de omgeving van Nijkerk opgezocht, maar vooraf ook nog even een bekertje bouillon genuttigd in Harderwijk. De overnachting ging deze keer niet zo van harte. Het was voor de laatste keer en we mochten niet meer terugkomen.

Zaterdag 3 maart 1945

Ondanks dat het de vorige avond niet van harte ging kregen we voor ons vertrek toch nog een goed belegde boterham.

We waren nog geen twee uur onderweg of we werden door een driekoppige Duitse patrouille ingehaald. Tot grote opluchting waren het (gewone) militairen van de Wehrmacht en niet de gehate Grüne Polizei (Feldgendarmarie), de niets ontziende Duitsers die de Politionele drijf

jachten organiseerden om joden, onderduikers enz. op te sporen. We werden tot stoppen gedwongen en door de Duitsers gesommeerd het dekzeil van de aanhanger los te maken. Voorts moesten we een behoorlijke afstand in acht nemen en toezien hoe onze lading overhoop werd gehaald. Wonderlijk genoeg werd ons niets gevraagd over de herkomst of de bestemming van de lading doch wel de vraag of wij -let op- in het bezit waren van sigaretten of tabak. Helaas moesten we de "Wehrmacht" teleurstellen. Vervolgens wilden zij inzage van onze persoonsbewijzen... De Duitsers stonden nog een tijdje te beraadslagen en intussen knepen wij hem behoorlijk en zagen onze spullen de mist in gaan. Uiteindelijk liep het goed af, we kregen de persoonsbewijzen terug en toestemming onze weg te vervolgen. De lading werd door ons weer snel geordend en wegwezen. Opgelucht haalden we adem en waren verheugd dat we met behoud van lading de reis konden voortzetten. Het één was nog niet achter de rug of het ander diende zich alweer aan. We kregen van voorbijgangers te horen dat Den Haag in de ochtenduren was gebombardeerd en dat de halve stad plat lag. Een bericht om niet vrolijk van te worden. We maakten ons behoorlijk zorgen over hoe het thuis zou zijn. Later, toen we door de stad Utrecht reden, hoorden we dat alleen het woonwijk Bezuidenhout door het bombardement was getroffen.

Vergissingsbombardement

Achteraf bleek het bombardement op Den Haag een slordige vergissing van de R.A.F (Britse Luchtmacht) te zijn geweest. In plaats van de V-2 lanceerplaatsen in het Haagse Bos definitief uit te schakelen werd door een foutieve plaatsbepaling van de eskadercommandant een groot deel van het Bezuidenhout en het Korte Voorhout weggevaagd. Hierbij vonden meer dan 500 Hagenaars de dood.

De lanceringen in en rond Den Haag begonnen begin september 1944. De eerste vanaf Duindigt (Wassenaar) en korte tijd later vanaf diverse locaties binnen Den Haag. Het gaf een onbeschrijflijk lawaai als zo'n V-2 (14 m lang en een totaalgewicht van 13 ton) werd gelanceerd. Eerst loodrecht de lucht in om daarna op zeer grote hoogte in horizontale positie richting Engeland (Londen) te worden gestuwd om aldaar dood en verderf te zaaien.

Overdag als ik mij op straat bevond vond ik het best spannend en sensationeel, maar 's nachts, je schrok je ongelukkig als zo'n monster met hels kabaal tussen de huizen uit opsteeg. Gelijkijdig werd de totaal verduisterde stad door de vuurstaart, het afschijnsel van de voortstuwingsraket, mysterieus verlicht. De V-2 was behalve voor Engeland ook voor Den Haag een dodelijk wapen. Niet altijd verliep een lancering succesvol. Vaak ging het direct na de lancering goed mis. Wanneer zo'n raket met donderend gebrul opsteeg kon het ook gebeuren dat hij daarna direct afboog en dan hortend en stotend, op een paar honderd meter hoogte, golvend op en neer over de stad raasde, om uiteindelijk -veelal op een woonwijk- neer te komen. Behalve de explosieve lading (1000 kg) in de kop van de raket was er ook nog veel brandstof (vloeibare zuurstof en methylalcohol) aanwezig, waardoor het effect veel sterker was dan wanneer de "bom" in Londen terecht kwam. Door mislukte lanceringen kwamen V-2's neer in diverse woonwijken van Den Haag, waaronder een op Nieuwjaarsdag (1945) in de Indigostraat (bij de Kamperfoeliestraat) Ruim twee maanden eerder, in de namiddag van 27 oktober, koos een V-2 het luchtruim, gelanceerd vanuit het Rijswijkse bos, niet veraf van mijn ouderlijk huis. Ook daarvan begon de raketmotor te haperen, viel uit de lucht en met zijn dodelijke lading en nog tot de nok toe gevuld met

brandstof, stortte hij op het complex van het nabij gelegen katholieke jongensinternaat Kruisvaarders van Sint Jan. Ook daar waren de gevolgen verschrikkelijk; veertien doden en zeven zwaar- en veertig lichtgewonden. De explosie van zo'n duizend kilo springstof in je naaste omgeving was wel een schokkende ervaring. Om de Duitse raketinstallaties uit te schakelen voerde de R.A.F. in de tweede helft van februari boven Den Haag ongeveer 500 vluchten uit, waarbij ruim 100 ton bommen werd afgeworpen. Op 21 en 22 februari, vier dagen voor wij aan deze tocht begonnen, kwam ruim 40 ton bommen in het Haagse Bos terecht. 3 Maart had het de definitieve afrekening moeten zijn, helaas met bovenstaande gevolgen.

Op zaterdag 3 maart 1945 *vervolgde wij onze weg vanuit Harderwijk, maar we zagen in dat het ons beslist niet zou lukken nog dezelfde dag Den Haag te bereiken. De afstand was nog te groot en ook de vermoeidheid speelde een rol. We beslisten nog een overnachting te regelen. Na lang zoeken vonden we in de omgeving van Vleuten de Meern een boer die bereid was om ons onderdak te verlenen. Geen eten, alleen slapen in het hooi bleek mogelijk. Ondanks dat het in de schuur niet al te proper was hebben we toch een goede nachtrust gehad.*

Zondag 4 maart 1945

's-Morgens vroeg werden we gewekt door het gerammel van melkemers. Terwijl het boertje bezig was met het melken van een paar schamele koeien deden wij een poging ons onder de pomp wat op te frissen. Het stonk daar in die schuur van alle kanten. Ondanks dat de boer de vorige avond zei geen eten te hebben, kregen we toch nog een snee brood en een kroes melk. We maakten ons gereed voor de laatste etappe. We beseften maar al te goed dat de weg die nog voor ons lag het moeilijkste deel van de reis zou worden en in het bijzonder het traject tussen Gouda en Den Haag. We hielden er rekening mee dat we weer te maken konden krijgen met jachtvliegtuigen, beschadigd wegdek, hongerige lieden die het mogelijk op onze lading zullen voorzien en ook dat de CD zich niet onbetuigd zou laten om de met veel moeite verworven goederen in beslag te nemen. Uit ervaring wist ik dat die rotzakken meestal onder het spoorviaduct over de autoweg ter hoogte van Nootdorp stonden en/of in Voorburg bij de machinefabriek van Enkes of net na de fiets/voetgangersbrug vóór de Kerkstraat richting Herenstraat. Om te voorkomen dat we in een fuik zouden lopen, ging afwisselend een van ons ruim vooruit rijden om de situatie op de weg in de peiling te houden. Later bleek dat onze angst, voor wat de controle betreft, geheel overbodig was. Door de chaotische toestand in Den Haag en de vele evacués op de weg als gevolg van het bombardement een dag eerder, vonden zij het kennelijk beter hun controlerende taak achterwege te laten. Alleen de vliegtuigen waren nog zeer actief, we hoorden ze wel doch bleven vrij hoog in de lucht. Na een aantal barrières te hebben omzeild - we hadden gelukkig alles mee behalve de wind - bereikten we 's -middags, met de tong op de schoenen en een behoorlijk pijnlijk achterwerk, onze eindbestemming. Na onze (privé) voedselpakketten veilig te hebben gesteld ging in de Parkstraat de aanhanger met zijn kostbare lading achter slot en grendel en in de loop van de volgende dag vond onder veel dankzegging van het personeel de proviandering plaats.

Geruchten over bevrijding

Het gonsde van de geruchten dat de bevrijding zeer nabij was, doch de mensen bleven er zeer apathisch onder. Al vanaf de 5^e september 1944 (Dolle dinsdag), de dag waarop NSB'ers en de Duitsers in paniek geraakten en de bevolking zich al voorbereidde op de ontvangst

van de bevrijders, waren die geruchten niet uit de lucht. Nog geen twee weken later leek het echt raak. Op 17 september trokken de geallieerden op naar Nijmegen en landden duizenden parachutisten bij Arnhem. Ook dit laatste liep op niets uit.

Geen bevrijding maar wel de hongerwinter die, zoals bekend, een zeer hoge tol eiste. Ook nadat de ergste kou was verdwenen werd het voedsel alsmaar schaarser. Blaadjes die illegaal verspreid werden kondigden herhaaldelijk aan dat de bevrijding voor de deur stond. Deze aankondiging ging van mond tot mond. De mensen rondom je heen verkeerden echt niet in een juichstemming, maar werden er moedeloos van, want die bevrijding kwam maar niet. Dan weer sijpelden berichten door dat de situatie in Duitsland overal even chaotisch was. Dat vele steden in brand stonden, Duitse soldaten zich met honderden en soms met duizenden tegelijk overgaven en de geallieerden in Duitsland met grote snelheid oprukten teneinde Hitler-Duitsland de genadeklap te geven.

Voor zover je een radio kon beluisteren –het bezit ervan was door de bezetter ten strengste verboden- klonk vanuit Engeland via de BBC Radio Oranje, de stem van strijdend Nederland: "*Landgenoten in bezet Nederland, de bevrijding staat voor de deur!!*".

Naar Friesland?

Het liep tegen het einde van de maand **maart 1945**. De toestand werd wanhopig. Alles was nagenoeg op: voedsel, kleren, kolen noem maar op. Er is geen elektriciteit, geen gas, geen papier, totaal niets. De voedingswaarde van het eten dat via distributie voor iedereen beschikbaar was, daalde dramatisch. Reeds in februari bereikte het al 't dieptepunt van 340 calorieën. Dat was een zevende van wat een normale verbruiker nodig had. De voorraad etenswaren die ik uit Hattem had opgehaald was nagenoeg op. Nergens was er nog iets te halen, noch in het Westland, noch in de omgeving van Zoetermeer, Benthuizen e.v. Voorzover het in mijn vermogen lag heb ik er alles aangedaan om mijn ouders door alle ellende heen te slepen en ze te voorzien van hetgeen wat (nog) eetbaar was. Maar helaas, de toestand thuis werd net als bij zoveel andere gezinnen zeer kritiek. Om de nood enigszins te lenigen stelde ik mijn ouders voor dat ik de wijk zou nemen richting Friesland. Mogelijk dat ik daar bij familie -van vaderskant- in Joure of elders onderdak zou kunnen vinden. De achterliggende gedachte was dat ik mijn stamkaart en de daarbij behorende bonkaarten zou achterlaten zodat mijn ouders daarvan gebruik konden maken als aanvulling op de zeer schaarse toewijzingen. Zoals te verwachten was viel het voorstel bij hen bepaald niet in goede aarde. Geenszins verwonderlijk, zoals bekend mijn oudste broer gesneuveld, de andere als dwangarbeider in Duitsland en zelf stond ik er wat mijn werk betreft ook niet al te rooskleurig op, door een aanvaring met de Duitsers:

Op een avond werd ik door een Duitse onderofficier vergezeld van een in burger geklede Duitser van huis gehaald en overgebracht naar de Torengarage in de Torenstraat. Daar moest ik mij bij een Hauptmann (hoofd van de door de Wehrmacht gevorderde werkplaatsen) verantwoorden wegens diefstal van een dynamo uit een Duits legervoertuig alsmede dat ik mij onttrokken had aan opgedragen werkzaamheden (niet komen opdagen toen ik op zondag moest werken). De dynamo had ik verpatst voor eten. Iemand – ik weet nog steeds niet wie - had de zaak verlinkt. Door de Hauptmann werd mij behoorlijk de mantel uitgeveegd. Ik kwam er genadig af, doch wel met de boodschap dat bij herhaling of ander ontoelaatbaar gedrag mij een reis richting Duitsland in het vooruitzicht zou worden gesteld.

Riskant

Des te meer overtuigd dat het een riskante onderneming zou worden heb ik, ondanks alle tegenstribbelingen van mijn ouders en zonder mijn werkgever over mijn plannen in te lichten, toch doorgezet. Het vervoermiddel dat mij ter beschikking stond was mijn oude fiets, het karretje wat mij altijd zeer trouw gebleven was tijdens de vele voedseltochten in de afgelopen twee jaar. Van massieve bandjes van een geritselde kinderwagen had ik, als voorbereidend werk, een band (massief) gemaakt voor het achterwiel en bij gebrek aan wat anders lag om het voorwiel een luchtband, waarvan de binnenband zeker wel vijftien keer was geplakt en de buitenband behoorlijk was versleten. Onder de slijtageplekken lagen de nog bruikbare stukken van de nagenoeg versleten buitenband van het achterwiel.

Zondag 25 maart 1945

Na een ontbijt bestaande uit een handje koude (op de Majo gekookte) erwten, vertrok ik omstreeks 07.00 uur vanuit mijn ouderlijke huis. Het was bijzonder stil in de straten. 't Weer was gunstig. Op mijn gemak fietste ik richting Voorburg. Op de bagagedrager een postzak van de PTT -eerder gepikt uit een Duits legervoertuig- met daarin wat kleding, een paar (versleten) schoenen en een trommeltje met wat plakken gekookte suikerbiet, alsmede een reparatiesetje voor eventuele pech onderweg. Via Voorburg bereikte ik het fietspad richting Gouda. In de nabijheid van het algemeen bekende spoorwegviaduct over de autoweg ter hoogte van Nootdorp werd ik vanwege een enorme ravage op zowel het fietspad als op de autoweg gedwongen af te stappen. De R.A.F. had hier behoorlijk huisgehouden. Mogelijk was de ravage het gevolg van een mislukte aanval - te vroeg of te laat afgeworpen bommen - op installaties van het nabijgelegen vliegveld Ypenburg of dat een grote lading bommen was afgeworpen om Duitse transporten van en naar Den Haag via de weg of het spoor te hinderen. Wat het doel ook geweest moge zijn, de schade aan het wegdek was enorm. Betonplaten van het wegdek stonden loodrecht omhoog en verder allemaal bomkraters. Rondom lag een aanzienlijk aantal blindgangers. Daar stond ik dan, moederziel alleen. Mijn fiets optillend, over de brokstukken en blindgangers heen stappend, deed ik mijn best om onder het viaduct door te komen. Ieder weldenkend mens had mij voor gek verklaard. Na veel foeteren en tieren slaagde ik er in de gevaarlijke obstakels zo goed als mogelijk te omzeilen teneinde mijn weg te kunnen vervolgen. Even voorbij Montfoort mijn eerste lekke band. Van al het gehobbel begon mijn buitenband aardig wat slijtplekken te tonen. Het duurde niet lang of het noodlot sloeg weer toe. Even voor Amersfoort voor de tweede maal de band lek. De spulletjes weer tevoorschijn gehaald, de solutie, eveneens achterovergedrukt kwam zeer goed van pas. Inmiddels was het al middag. Er waren weinig mensen op pad, kennelijk omdat het zondag was. Ik had mijn zinnen gezet op het overnachtingsadres in Nijkerk, mij bekend van de voedseltocht eind vorige- en begin deze maand. Vergeet het maar, de boer gaf niet thuis. Ik kon het weten want de vorige keer had hij al gezegd er niet meer aan te beginnen en dat het toen de laatste keer was. Toch wel een behoorlijke domper. Teleurgesteld vroeg ik mij af wat te doen. Mijn plakken suikerbiet waren op en voor de rest van de dag had ik nog niets anders te eten gehad. Ondanks dat vermoeidheid en honger een rol gingen spelen, besloot ik toch maar verder te gaan.

Spertijd

Het was al behoorlijk donker toen ik Ermelo bereikte. Het liep tegen spertijd (20.00 uur) Helaas had ik geen (verduisterd) licht op mijn fiets. Uit de duisternis doemde plotseling een fietsende Duitse

patrouille op. Ik schrok mij ongelukkig. De Duitsers – twee man – stopten en hielden mij staande. Er werd mij gevraagd waarom ik nog zo laat op straat was. De al wat oudere militairen probeerde ik duidelijk te maken dat ik op weg was naar Zwolle, doch een paar kilometers terug de weg was kwijtgeraakt. De daaropvolgende conversatie verliep niet erg vlot. Mijn gebrekkige kennis van de Duitse- en de Duitsers van de Nederlandse taal leverden de nodige problemen op. Op dat moment zat ik behoorlijk in mijn rats. Het was opmerkelijk dat niet naar mijn legitimatie werd gevraagd. Een van de Duitsers gaf mij een wenk te volgen en wat gebeurde, na ± 10 minuten fietsen werd ik afgeleverd bij - wat naderhand bleek - een schoolgebouw waarin t.b.v. de mensen die op voedsel uit waren door de gemeente een hulppost was ingericht. Later bleek dat ik niet de enige was. Door vrijwilligers van de hulppost werd mij een kom soep aangeboden, een deken in bruikleen verstrekt en vervolgens mocht ik een plaatsje zoeken in een spaarzaam verlichte gymnastiekzaal. Op de vloer lag een dikke laag stro, her en der lagen mannen en ook enkele kinderen te rusten c.q. te slapen. Ik vlijde mij in het stro, de PTT-postzak met mijn spullen als hoofdkussen, en binnen enkele minuten was ik onder zeil. Het moet naar mijn gevoel ver na middernacht geweest zijn dat ik wakker werd doordat iemand een poging deed de postzak langzaam onder mijn hoofd weg te trekken. Eerst dacht ik dat het verbeelding was, hield mij slapende en even later voelde ik het weer. En inderdaad, de man die in mijn verlengde lag deed een poging mijn spullen te pikken. Ik sprong op en verzocht hem op te donderen of anders dat ik hard zou gaan schreeuwen. De man koos eieren voor z'n geld, mompelde een paar onverstaanbare woorden en ging op zijn manier weer slapen. De schrik zat er behoorlijk in. Het gevolg was dat ik de rest van de nacht zeer onrustig sliep.

Maandag 26 maart

Na het opstaan en het inleveren van de deken, kreeg iedereen die in de school had overnacht een boterham en iets dat op koffie leek. Overigens, de kerel die mijn spullen probeerde te pikken was in geen velden of wegen meer te bekennen. Aan tafel gezeten met anderen die ook de nacht in de school hadden doorgebracht, hoorde ik breedvoerige verhalen aan, onder meer dat het vanwege de strenge Duitse (SS) bewaking godsonmogelijk was om over de IJsselbrug bij Zwolle te komen. Volgens zeggen werd nagenoeg aan niemand doorgang verleend en mocht je de euvele moed hebben het toch te proberen dan bestond er een redelijke kans opgepakt en tewerkgesteld te worden bij de verdedigingswerken langs de IJssel. De bouw van de verdedigingswerken stond onder supervisie van de OT (Organisation Todt), het bouwbedrijf van de Duitse Wehrmacht). Na deze verhalen aangehoord te hebben stond ik in tweestrijd en vroeg mij af wat te doen. Doorgaan of terug. Uiteindelijk nam ik het besluit toch maar een poging te wagen. Je kan nooit weten hoe een koe een haas vangt!!!

Na mijn fiets te hebben opgescharreld ging ik even na acht uur weer op pad. Achteraf bekeken vond ik het optreden van de Duitsers de avond tevoren niet onsympathiek. Uiteindelijk hadden zij voor mij onderdak geregeld, maar voor hetzelfde geld word je in je kraag gegrepen en naar een minder prettige bestemming gebracht.

Enige tijd later fietste ik door Harderwijk. Mijn gedachten gingen uit naar de "Fino" het soepadres bekend van de rit omstreeks eind Februari. De uitdeelpost bleek te zijn gesloten. Naar ik vernam werd er geen bouillon meer verstrekt. Pech gehad, dan maar doorrijden. De voorband begon zacht te worden. Het lek was nog niet groot genoeg om tot plakken over te gaan. Er zat niets anders op dan af en toe lucht bij te pompen en dat gebeurde menig keer tot vervelens toe. Mijn fietspompje bewees goede diensten. Toen ik in de omgeving van Hattem kwam was het wel waar, de voorband, pats, in een keer leeg. Om moedeloos van te worden. Ik nam mij voor de band nog één keer te plakken.

De buitenband had het behoorlijk voor zijn kiezen gekregen en daardoor vreesde ik dat hij de reis niet zou halen. Ik vroeg mij af wat te doen, toch het bijltje er maar bij neergooien of doorgaan. Hoewel ik in de loop der tijd door allerlei omstandigheden die de oorlog met zich meebracht, een brutaal heerschap was geworden, had ik toch niet het lef om mijn ankertje uit te gooien op het adres van de heer Greeve in Hattem (zie hoofdstuk "Hongertochten") derhalve besloot ik toch maar door te zetten. Alvorens verder te gaan had ik er behoefte aan eerst nog een kwartiertje te rusten. Langs de weg gezeten, met mijn rug tegen een boom, dwaalden mijn gedachten ongewild af naar een angstaanjagende gebeurtenis, die zich medio januari j.l. in Den Haag afspeelde:

"Ik bevond mij in de Rijnstraat vlak tegenover het Staatsspoor. Het luchtalarm was net afgegaan dus was je verplicht de weg of straat te verlaten. Van dichtbij zag ik onder de overkapping van het station hoe een in beschermende kleding gestoken Duitse lanceerploeg bezig was vloeibare zuurstof en/of methylalcohol, de brandstof t.b.v. de V-2's, vanuit een tankwagon over te hevelen in een tankauto. Verwonderd keek ik toe hoe zich om de tank van de auto een mantel van ijs (rijp) vormde. Geheel onverwacht een oorverdovend geknetter van boordwapens van laag overscherende vliegtuigen. Een moment stond ik aan de grond genageld, hevig geschrokken van het enorme lawaai van exploderende brisantbommen, inslaande- en rondvliegende kogels en brekend glas. Daarna begon ik als een gek te rennen, liep een zijstraat in, richting Zwarteweg, zag van een woning de deur half open staan, dook naar binnen en viel over een kluwen van vrouwen en kinderen, jammerend van angst ineengedoken op de trap en in het voorportaal van de woning, die ik ongevraagd was binnen gedoken "

Met een schok kwam ik weer tot mijn positieven.

Angstzweet

Op het moment dat ik de IJsselbrug naderde had ik er naar schatting alweer ruim 40 km opzitten. Ik voelde mij erg rillerig en onbehaaglijk. Het kwartiertje rust had mij bepaald geen goed gedaan. Ongetwijfeld speelden honger en zenuwen een rol. Het is beangstigend stil. Geen verkeer, geen voetgangers, er viel nauwelijks iets te bespeuren. Alleen het geronk van vliegtuigen, die veraf of hoog in de lucht aanwezig waren, verbrak de stilte. Een akelig gevoel be kroop mij, in het besef dat ik hier op een cruciaal punt was aangekomen. Twee soldaten van de Waffen SS, bewapend met pistoolmitrailleur en met steelhandgranaten tussen de koppel, stonden bij de oprit van de brug en lieten mij, vreemd genoeg, ongemoeid gaan. Ondanks dat ik stierf van de zenuwen deed ik mijn best mij te gedragen alsof het de gewoonste zaak van de wereld was. Doch voor mij, op tientallen meters afstand stonden nog twee militairen. Bij nadering bleek een van hen een SS officier te zijn en de ander een gegradueerde soldaat (gefreiter), eveneens van de SS... Toen ik beiden was genaderd was het de officier die mij gebood af te stappen. "Ausweis " vroeg hij op een voor mij niet al te vriendelijke toon. Ik overhandigde hem mijn persoonsbewijs. Met een doordringende blik in zijn ogen keek hij mij aan en vroeg naar mijn bestemming. In mijn beste Duits – en dat was niet veel - trachtte ik hem - met een door mij verzonnen verhaal - duidelijk te maken dat ik in Zwolle ersatzteilen (vervangende onderdelen) t.b.v. de Panzerwerkstatt, bij Hattem moest ophalen. Vervolgens overhandigde ik hem een (in Den Haag voorbereide) gestencilde lijst van motoronderdelen alsmede de naam en het adres van een auto-onderdelenbedrijf in Zwolle. De soldaat die inmiddels schuin achter mij stond sloeg mij plotseling met de kolf van zijn wapen ongenadig hard in mijn rug. Met veel stemverheffing en op een onbeschofte en overdreven wijze wilde hij weten wat de inhoud van de postzak was. Gelijktijdig begon hij aan de*

postzak te sjoeren. Mij ontbrak de moed om te reageren. Het angstzweet brak me uit en ik was naar mijn gevoel zelfs niet in staat een woord uit te brengen. Terwijl aan de overzijde van de IJssel sirenes luchtalarm aankondigden trachtte ik zoveel mogelijk mijn aandacht op de officier te vestigen, die ondertussen met mijn papieren stond te draaien en nog eens draaien alsof hij, zo dacht ik, de zaak (terecht) niet vertrouwde. Snel opeenvolgend gebeurde er plotseling van alles. Terwijl beide Duitsers mij controleerden trachtte een vrouw al fietsend van de gelegenheid gebruik te maken de controlepost ongehinderd te passeren. De soldaat brulde als een bezetene, sprong op haar af en ramde haar met fiets en al tegen het wegdek. Gelijktijdig dat de vrouw daar lag te gillen en de soldaat haar met de kolf van zijn wapen bewerkte, greep de officier mij bij de revers van mijn jas, duwde mijn persoonsbewijs en de onderdelenlijst tussen mijn kleding en beval op enigszins gedempte toon: "Fahren, schnell!!". Een fractie van een seconde stond ik werkelijk perplex, sprong toen als de gesmeerde bliksem op mijn fiets met het doel de brug zo snel mogelijk achter mij te laten.

Vliegtuigen

Halverwege de brug en nauwelijks van verbazing bekomen dook plotseling een formatie vliegtuigen naar beneden. Gelijktijdig begon de in de nabijheid aanwezige Duitse Flak (Flugzeugabwehrkanone) te vuren. In een flits zag ik dat afgeworpen bommen over de breedte van de brug vlogen en een paar honderd meter verder met enorme knallen op de oever van de IJssel explodeerden. Direct daarop volgde een tweede formatie die mitrillerend over de brug scheerde. Horen en zien verging. Bevangen door angst traptte ik als een razende om van de brug af te komen en dan onverwacht van zeer nabij een geweerschot. Een vrij jonge SS- soldaat, kennelijk deel uitmakend van de brugbewaking, stond verdekt opgesteld in een betonnen afscherming. Hij schreeuwde boven al het kabaal uit: "Hinlegen Hinlegen!!!" Zonder er bij na te denken sprong ik van mijn fiets, liet mij op het wegdek vallen en kroop, bevreesd voor een volgende aanval, naar de zijkant van de brug om dekking te zoeken...

Afweergeschut

Na enige tijd werd het wat rustiger, de vliegtuigen waren, dacht ik, van het toneel verdwenen. Voorzichtig richtte ik mij op, kroop in de richting van mijn fiets en schreeuwde de soldaat toe: "Ich geht weiter fahren, ich haben Große angst fürder Tieffliegerangriff!!" "Schnell, los!!, los!, Dat liet ik mij niet voor de tweede keer toeschreeuwen. Ik pakte mijn fiets, sprong er van de zenuwen verkeerd op en maakte een smak tegen het wegdek. Met een van pijn vertrokken gezicht slaagde ik er na een tweede poging in op mijn fiets te komen. Toen ik bijna het einde van de brug had bereikt begon plotseling het afweergeschut weer te vuren. Een oorverdovend geknal vergezeld met een angstaanjagend gebrul van vliegtuigmotoren en het geknetter van boordwapens begeleidde mij naar het einde van de brug. Na vele meters kon ik rustig aandoen. De vliegtuigen, die het kennelijk niet op de brug hadden voorzien, doch mogelijk op de verdedigingswerken langs de IJssel, waren verdwenen. Het was plotseling een doodse stilte. Opgelucht haalde ik adem. Wonderwel, op een kapotte knie na, had ik het er heelhuids vanaf gebracht. Een niet nader te omschrijven gevoel van opluchting overviel mij. Ondanks dat ik mij nog steeds in bezet gebied bevond, waande ik mij vrij man te zijn, verlost van heel veel ellende.

De hiervoor beschreven steelhandgranaten kwamen mij niet onbekend voor. Doordat het front zich vanuit Zuidelijke richting tot net onder de grote rivieren had verplaatst werden defecte legervoertuigen van de teruggetrokken Duitse troepen bij de door de Wehrmacht gevorderde werkplaatsen in het Westen

ondergebracht. De daarbij behorende (front)soldaten waren zwaar bewapend en in menig voertuig lagen steelhandgranaten. Op slinkse wijze was ik erachter gekomen hoe een granaat op simpele wijze onschadelijk gemaakt kon worden. Onschadelijk gemaakt zonder dat het van buitenaf was te zien om ze daarna terug te leggen op de oorspronkelijke plaats in het voertuig. Met enige trots kan ik vermelden dat zeker tien handgranaten door mij onschadelijk zijn gemaakt.

In gedachten terug

Vaak gaan mijn gedachten terug naar de gebeurtenissen op de IJsselbrug. Uitgerekend werd er een aanval uitgevoerd terwijl ik mij op de brug bevond. Het was de zoveelste keer dat ik geconfronteerd werd met een luchtaanval van zeer nabij. In tegenstelling tot de luchtaanvallen in en om Den Haag (V-2 doelen) voelde ik mij op de brug geheel van iedereen verlaten. Van alles ging door mij heen en dan de angst die zich van mij meester maakte. Later besepte ik donders goed dat het onder genoemde omstandigheden onverantwoord was de brug over te gaan. Niet alleen onverantwoord doch ook zeer naïef. Het was vragen om (nog meer) moeilijkheden. De sprong over de IJssel had ik niet veel later moeten ondernemen, want zowel de bewuste brug als de naastgelegen spoorbrug werden enkele weken later n.l. op 13 en 14 april door het Duitse "Sprengcommando Bataljon 65" onklaar gemaakt. De Organisation Todt heeft vele werkzaamheden laten verrichten rond de IJsselbrug door gevangenen uit Kamp Amersfoort en de Rotterdammers die gevangen waren in de Buiten Sociëteit, er ontstond een z.g. verdedigingsgordel rond Zwolle. (bron: Historisch centrum Overijssel).

Uit alles blijkt dat ik ontzettend veel geluk heb gehad. Gelet op mijn leeftijd (19 jaar) had het met mij heel anders kunnen aflopen. En niet te vergeten, wat waren de beweegredenen van de SS-officier -veelal fanatiek, met een ijzeren discipline en niet vies van gewelddadig optreden- die, op het moment dat de soldaat de vrouw in de vernieling sloeg, mij de gelegenheid gaf de brug over te gaan. Het zal wel bij een vraag blijven die nimmer zal worden beantwoord.

Nog een lange weg te gaan

Er was nog een lange weg te gaan. De spanningen die zich eerder van mij meester maakten waren nagenoeg verdwenen. Wel voelde ik behoorlijk veel pijn in mijn rechterknie ten gevolge van de val op de brug en pijn in mijn lende als gevolg van de kolfstoot die ik op de IJsselbrug te incasseren kreeg. Daarbij kwam ook nog dat mijn achterwerk behoorlijk was doorgezeten en daar had ik veel last van. Gelet op de afstand die ik had afgelegd en de massieve achterband in aanmerking genomen was dat niet zo verwonderlijk.

Mijn maag knorde behoorlijk, ik verreekte van de honger en waar haal je iets te eten vandaan? Ik moest nog even geduld hebben, want net over de brug van de Dedemsvaart, ter hoogte van de afslag richting Hasselt ging mijn voorband totaal naar de knoppen. Het gat in zowel de buiten- als binnenband was zo groot dat repareren niet meer mogelijk bleek te zijn. Dit noopte mij tot rigoureuze maatregelen. Het voorwiel uit het frame genomen, zowel de binnen- als de buitenband eraf en op de kale velg - en met de nog steeds in takt zijnde massieve achterband - vervolgde ik voor de zoveelste keer mijn weg.

Pistoolschoten

Op het moment dat ik ter hoogte van Rouveen richting Staphorst reed werd ik opgeschrikt door pistoolschoten. Schuin rechts voor mij, naast een dikke boom stond een militair in een net uniform. Bij nadering was aan zijn distinctieven te zien dat het (alweer) een officier van de Waffen SS betrof. Met een pistool in de rechterhand stond hij gericht te schieten. Kennelijk werd hij afgeleid door het geratel van de kale velg op het plaveisel. Hij keek mijn kant op en in zuiver Nederlands riep hij dat ik bij hem moest komen. De moed ontbrak mij om door te rijden en om problemen te voorkomen ging ik naar hem toe. Toen ik hem genaderd was vroeg ik hem, voor dat hij mij iets kon vragen, waar hij op schoot. "Ik jaag op fazanten" was zijn antwoord. Hij maande mij tot stilte en na een kleine adempauze werd de jacht op de fazanten, die ik overigens niet zag, voortgezet. Zonder enig resultaat staakte hij zijn pogingen, derhalve besloot ik mijn reis voort te zetten. Maar dat kon ik wel vergeten. Ondertussen dat hij zijn pistool schoonmaakte en opborg in zijn pistooltas vroeg hij belangstellend waar ik vandaan kwam. Mijn antwoord was dat ik morgens vanuit Zwolle was vertrokken met bestemming Friesland om aldaar op het land te gaan werken. Hij merkte op dat ik er belazerd uitzag en met de (rot) opmerking of ik wel voldoende at (ongetwijfeld wist hij beter) keek hij mij ongelovig aan. Ik maakte hem duidelijk dat het eten niet voor het opscheppen lag, maar dat zulks nu eenmaal de omstandigheden waren. Hij sommeerde mij even te wachten. Van alles ging door mijn hoofd en ik vroeg me af wat er nu weer zou gebeuren. Op de fiets naderden een jongen en een meisje. Zo te zien waren zij enkele jaren jonger dan ik. Tot grote schrik van beiden verzocht de officier ze af te stappen. Hij informeerde vervolgens waar ze vandaan kwamen. Het toeval wilde dat beiden, broer en zus, ook uit Zwolle kwamen en op weg waren naar familie in Ruinen. Bij navraag bleek dat het bij hen thuis ook geen vetpot was, kennelijk doordat ook hier in de grote steden het voedsel al behoorlijk schaars begon te worden. Hij gebarde ons hem te volgen. Even verderop had hij een fiets staan en zo reden we richting Staphorst. Ik moest naast hem rijden, de jongen en het meisje erachter. Nabij een huis, langs de weg gelegen en vermoedelijk deel uitmakend van een boerderij(tje), was het afstappen geblazen. Omdat ik de oudste was van het drietal kreeg ik de opdracht om bij genoemd huis eten te vragen. Zogezegd zo gedaan. Ik klopte tot tweemaal toe op de deur en na lang wachten werd er opengedaan. Een vrouwtje in Staphorsterklederdracht verscheen in de deuropening. Ik vroeg haar om eten voor de jongen, het meisje en voor mijzelf. Beide kinderen die inmiddels naast mij stonden keken een beetje beteuterd toen de vrouw zei geen eten te hebben en gelijktijdig de deur dicht deed. Dit schoot bij mijnheer de SS'er in het verkeerde keelgat. De hel brak los. Hij kwam aangerend, schreeuwde, beukte met zijn vuisten op de deur, nam opnieuw een aanloop en trapte en schopte met zijn laarzen ongenadig hard op de deur. Niet veel later ging de deur weer open en verscheen het vrouwtje weer in de deuropening. Voordat ze iets kon zeggen liet de SS-officier zijn ware aard zien. Hij schreeuwde, vloekte en tierde, nu in onvervalst Duits, en maakte op deze wijze en met gebaren duidelijk dat er onmiddellijk wat te eten moest komen. Het vrouwtje schrok zich een ongeluk, holde naar binnen en nog geen tien minuten later verscheen ze weer, maar nu met een broodplank met daarop drie sneden brood met kaas. Het mens was helemaal van streek en stond met verschrikte ogen en trillende ledematen in de deuropening. Vervolgens schreeuwde hij dat er ook iets te drinken moest komen. Inmiddels begonnen we gretig van ons brood te eten. Voor mij was het na ± 60 km fietsen vanaf Ermelo de eerste hap eten. De vrouw kwam terug met drie bekers melk. Zij keek helemaal verwilderd en stierf nagenoeg van angst. Zelf voelde ik mij ook niet zo gelukkig met de situatie. Genietend van mijn boterham keek ik om mij heen, afvragend waar die brulaap was gebleven. Niet te geloven, daar stond hij aan de andere zijde van de weg met een kleine filmcamera opnamen te maken van het etende

drietal. Hij schreeuwde me toe dat ik door moest gaan met eten en nergens op moest letten. Na korte tijd was het eten gedaan, ik pakte mijn fiets en wilde weg. Maar dat lukte niet zomaar. Hij gebood mij te wachten en nadat hij zijn camera had opgeborgen commandeerde hij mij hem te volgen. Ook de jongen en het meisje moesten aansluiten. Voor de zoveelste keer kreeg ik het weer Spaans benauwd en vroeg me af wat hij eigenlijk van plan was. Even door Staphorst heen vroeg hij mij opnieuw vanwaar ik was vertrokken. Ik kon mij niet aan de indruk onttrekken dat hij argwaan koesterde. Ik herhaalde dat ik uit Zwolle was vertrokken - en aanvullend - dat ik aldaar, vanwege de beroerde toestand in het Westen van het land, reeds maanden bij familie was gelogeed, dat ik oorspronkelijk uit Den Haag kwam en om wat geld te verdienen op weg was naar Friesland om aldaar door tussenkomst van een neef van mijn vader op het land te gaan werken. Hij antwoordde dat ik hem belazerde en beslist niet de waarheid sprak. Ik zei hem dat niet te durven omdat ik wist wat de consequenties konden zijn. Ik probeerde hem enigszins te paaien door te zeggen dat ik blij was hem ontmoet te hebben en door zijn toedoen iets te eten had gekregen. De jongen en het meisje raakten al fietsend iets achterop, er heerste een gespannen sfeer. Stilzwijgend reden we verder. Alleen het monotone geratel van de velg op het wegdek verbrak de stilte. Op een gegeven moment gebaarde hij dat we moesten afstappen en kregen we de mededeling dat ieder zijn eigen weg kon gaan. Hij zei zelf naar Coevorden te gaan om aldaar zijn zuster te bezoeken.

't Was voor mij een hele opluchting dat ik die knaap kwijt was en vroeg mij af hoe het in hemelsnaam mogelijk was dat deze SS-officier in een opvallend net uniform achter de fazanten aan zat terwijl de oorlog op en rondom Nederlands grondgebied op z'n hevigst was. Een rare schutter die ik, evenals de SS'ers op IJsselbrug, wellicht nooit zal vergeten!

Bruinbrood

Hobbeland reed ik richting Steenwijk. Ter hoogte van Havelterberg kwam ik voor een nieuwe verrassing te staan. Een inwoner ter plaatse gaf mij het advies van de weg af te gaan en mij schuil te houden voor Duitse patrouilles die in de omgeving al een paar dagen zeer actief waren. Uit zijn verhaal bleek dat zaterdag (twee dagen terug) het (Duitse) vliegveld Havelte door de geallieerden was platgegooid en dat in de ontstane panieksituatie nagenoeg alle aldaar tewerkgestelde (dwang)arbeiders, veelal Vleddernaren, op de vlucht waren geslagen. De Duitsers waren bezig de omgeving uit te kammen teneinde de arbeiders weer in de kraag te grijpen. Gezien het feit dat de betreffende man bang was mij onderdak te verlenen, zocht ik van armoede mijn toelucht in een greppel tussen het aldaar aanwezige struikgewas. Ongetwijfeld was ik van vermoeidheid in slaap gesukkeld. Na verloop van tijd schrok ik wakker. Ik was totaal van de kaart en wist even niet waar ik mij bevond. Alles in mijn lichaam deed me zeer. Verstijfd en strompelend kwam ik overeind en deed een poging weer een beetje beweging in mijn ledematen te krijgen. Toen pas realiseerde ik mij waarom ik in de greppel was gaan liggen. Uiteindelijk besloot ik het er toch maar op te wagen om verder te gaan in de hoop buiten het bereik van de Duitsers te blijven.

Even buiten Steenwijk zag ik een melkfabriek(je). Omdat ik verrekte van de dorst besloot ik daar een kijkje te nemen. Het eerste waar ik binnen het gebouw tegenaan liep was een winkeltje. En wat zag ik daar: "bruinbrood!!!". Ik kon mijn ogen niet geloven en vroeg me af of dat brood wel te koop zou zijn. Weifelend betrad ik het winkeltje dat heel sober was ingericht. Het wachten op bediening leek wel uren te duren en daar stond ik, alsmat gefixeerd op een aantal broden dat daar op een plank lag uitgesteld. Om kort te gaan, tot mijn grote verbazing kocht ik voor één papieren gulden en een zinken tien cent

stuk een halve tarwebrood. In Den Haag zou ik op de “zwarte markt” op datzelfde moment 50 á 60 keer zoveel moeten betalen. Dat je hier zomaar brood kon kopen, daar was ik zo van ondersteboven dat ik, zonder om drinken te vragen mij naar buiten haastte, op mijn fiets stapte, om een tiental meters verder van mijn net verworven brood te eten. Gek genoeg was ik gulzig en zuinig tegelijk. Ik bewaarde een stuk voor later, je kon maar nooit weten.

Onderdak in Wolvega

Toen ik Wolvega naderde, begon het al aardig duister te worden. Ik was bekaf, stierf van de dorst, mijn achterwerk deed verschrikkelijk veel pijn en het angstige gevoel be kroop mij dat ik op het laatste moment nog door een Duitse patrouille van de weg gehaald zou worden. Het geluk kon niet eeuwig blijven duren. Het lag er dik bovenop dat mijn uiteindelijke bestemming deze dag niet haalbaar was, dus moest ik ergens zien te overnachten, maar waar? De boerderijen lagen allemaal diep in het land. Al piekerend en fietsend bereikte ik Wolvega. Na een paar honderd meter binnen de bebouwde kom te hebben afgelegd zag ik links van de weg een huis, waarvan ik dacht dat het een winkeltje was, waar net een vrouw van middelbare leeftijd naar binnen ging. Ik besloot af te stappen mogelijk dat ik daar iets kon drinken. Op hetzelfde moment dat ik de deur opende en binnenstapte kwam dezelfde vrouw nu via een zijdeur het schaars verlichte vertrek weer binnen. Zij keek mij zeer verbaasd aan en vroeg waar ze mij mee van dienst kon zijn. Ik vertelde haar dat ik zeer dorstig was en vroeg haar iets te drinken. Toen zij enigszins van haar verbazing was gekomen vroeg ze belangstellend wie ik was, waar ik vandaan kwam en waar ik op zo'n laat tijdstip nog naar toe wilde. Ik vertelde haar over mijn reisdoel en de afstand die ik de dag had afgelegd. Zij beklemtoonde dat het bijzonder gevaarlijk was wat ik deed om na de invallende duisternis nog op straat te zijn. Om uit handen van de Duitsers te blijven was het maar beter niet verder te gaan en onderdak zien te komen, was haar advies. Ze vroeg me even te wachten. Op hetzelfde moment stapte – wat naderhand bleek - haar echtgenoot het vertrek binnen. De vrouw legde de situatie aan hem uit en beiden overlegden (mijn eerste kennismaking met een conversatie in de Friese taal) wat te doen. Even later mocht ik mijn fiets achter het huis plaatsen om daarna weer binnen te komen. Deuren en ramen werden gesloten en in verband met de verduisteringsmaatregelen goed afgeschermd. Vervolgens kreeg ik de gelegenheid mij in een bijkeuken wat op te frissen, kreeg drie belegde boterhammen die mij, ondanks dat ik mij al te goed had gedaan aan het tarwebrood, uitstekend smaakte en tot slot ook nog een beker warme melk. Toen ik enigszins gekomen was van de vermoeienissen nodigde de man mij uit om mijn verhaal te doen. In grote trekken vertelde ik hem over mijn ervaringen van de afgelopen twee dagen. Het verbaasde de man dat ik de IJsselbrug was overgekomen. In de loop van het gesprek viel het mij op dat hij ook op hoogte was van de situatie rondom het vliegveld Havelte. Het bevreemde mij dat, toen ik sprak over mijn ervaringen met de SS-officier in de omgeving van Staphorst, hij daar nauwelijks op in ging. Terwijl mijn ogen bijna dichtvielen van vermoeidheid drong de vrouw er bij haar man op aan mij voorlopig met rust te laten. Na een kort overleg tussen man en vrouw boden zij mij, omdat zij het niet verantwoord vonden mij weer de straat op te sturen, een slaappleats aan. Dankbaar maakte ik gebruik van het aanbod. Ik kon mijn geluk niet op. De man ging mij voor naar een kamertje, een verdieping hoger, waar een heerlijk bed mij toelachte. Onmiddellijk moet ik in slaap zijn gevallen. Ik was totaal van de wereld.

Dinsdag 27 maart 1945

Omstreeks negen uur werd ik gewekt, kreeg de gelegenheid mij te wassen en kon daarna genieten van een heerlijk ontbijt. Niet veel later stond ik weer startklaar. Na een hartelijk afscheid van het sympathieke echtpaar begon ik, naar ik hoopte, aan mijn laatste en tevens kortste etappe.

Na de oorlog heb ik het echtpaar willen bezoeken. Doch ondanks veel navraag ter plaatse ben ik er nimmer in geslaagd het adres terug te vinden. Jammer!!!!

Tegen het middaguur reed ik, op een zeer pijnlijk doorgereden achterwerk na, zonder noemenswaardige tegenslagen al hobbelen en ratelend Joure binnen.

Na wat vragen en zoeken kwam ik uiteindelijk bij de familie Kootje aan, zijnde een oom en tante van mijn vader. Daar verbleven ook mijn grootouders (van vaders kant), die vele maanden eerder hun heil in Friesland hadden gezocht, derhalve was het daar in de niet al te grote woning een hele bedoening. Het betekende wel, en dat was ook begrijpelijk, dat ik elders moest worden ondergebracht. Na enig familieberaad kwam neef Jeep Kootje op de proppen. Jeep was een bijzonder aardige man en hij was ook degene die voor mij een onderduikadres regelde in Westerveer, nabij Joure. Daar mocht ik mijn intrek nemen op een ver van de weg gelegen boerderij van de familie Elgersma. Ik had mijn doel bereikt, het doel dat ik dagen voor ogen had.

Het boerenleven

De familie Elgersma ving mij fantastisch op. Mijn slaapverblijf was een kamertje op de hooizolder, overigens werd ik in het normaal huiselijke verkeer opgenomen. Dagelijks verrichtte ik de in het boeren(gemengd)bedrijf voorkomende werkzaamheden, natuurlijk wel als knecht(je) Elke dag om halfzes opstaan en 's-avonds omstreeks negen uur weer in bed. Ik had het bijzonder goed van eten en drinken. Het is onvoorstelbaar dat je in de ene week nagenoeg crepeert van de honger en een week later terechtkomt in een overvloed aan eten. Daardoor gingen mijn gedachten vaak uit naar thuis, in de wetenschap dat daar nagenoeg niets meer te eten was. Terwijl ik het zo goed had van eten en drinken leed mijn moeder –na ik later vernam- in de laatste dagen van de oorlog aan hongeroedeem.

Zondags was ik meestal een groot deel van de dag te gast bij Jeep en zijn vrouw Dien, uitgezonderd de periode dat de koeien nog op stal stonden, dan was het zondagsmiddags mijn taak in de stallen mest te ruimen. Ondanks dat ik totaal niet was opgegroeid in het boerenleven was het voor mij een heerlijke en onvergetelijke tijd. Werken op het land, dagelijks in de vrije natuur ver van de bewoonde wereld. Later in de tijd toen het vee van stal was, dwaalde ik 's –morgens vroeg door de weiden om de koeien (26 stuks) op te halen die gemolken moesten worden. Het voorjaar was te ruiken, te horen aan de vogels en te zien aan het gras en de struiken. Alles bij elkaar deed ik een behoorlijke dosis gezondheid op.

De bevrijding

Medio april kwamen ook hier de oorlogshandelingen dichterbij. De bevrijding van de noordelijke provincies was niet veraf meer. Ook de boerderij van Elgersma werd een korte tijd bij het oorlogsgebeuren betrokken. Een eenheid van de BS (Binnenlandse Strijdkrachten) van ± 30 man nam haar intrek op de boerderij. Twee dagen later waren in de verte de

kanonnen te horen van de oprukkende Canadezen. In de buurt van Oudeschoot, niet ver van Westermeer, werd zonder slag of stoot een aldaar strategisch gelegen melkfabriek ingenomen.

Zondag 15 april 1945

Vroeg in de morgen verlieten op een paar man na de BS'ers de boerderij en gingen de bevrijders tegemoet. Enkele uren later, na een hevige explosie in de naaste omgeving, werd rondom de boerderij met lichte wapens geschoten. Maar wie waarop schoot daar was geen hoogte van te krijgen, doch de spanning rondom de boerderij was wel te snijden. Later nadat het vuren der wapens was verstomd trokken Canadese colonnes van tanks, artillerietrekkers met geschut, jeeps en andere voertuigen via Westermeer, Joure binnen. De bevrijding van Westermeer en Joure was een feit.

Een van de mannen van het verzet, Richard Jung, een Tsjech, sneuvelde nadat hij als gids de Canadese tanks voor ging en nabij Scharsterbrug in hevig Duits vuur terechtkwam.

Saillant detail is dat volgens ingewijde Richard Jung dagelijks een hoefijzer (symbool van geluk) bij zich droeg, doch juist op de voor hem zo fatale dag had hij het hoefijzer, vermoedelijk inderhaast, op de boerderij van Elgersma achtergelaten.

Dinsdag 10 juli 1945

Het heeft toch nog tot begin juli geduurd eer ik terug naar huis kon. Het verkeer moest eerst weer goed op gang komen, daarvoor diende alle spoor- en wegverbindingen die nagenoeg overal in het land door oorlogshandelingen waren vernield te worden hersteld.

Eerst met een boemeltreintje van Joure/Westermeer naar Heerenveen en vandaar met de (snel) trein naar Amsterdam. De reis in gammele veevagens van de Nederlandse Spoorwegen nam door de vele vertragingen ruim vier uren in beslag en in Amsterdam nog eens ruim drie uren voor het Centraal Station in een enorme rij van mensen gestaan om een plaatsje te bemachtigen voor een rit naar Den Haag. Na een afwezigheid van bijna vier maanden stapte ik tegen de avond de ouderlijke woning weer binnen.

Ondanks dat ik diverse briefkaarten met versluisde tekst naar huis stuurde, wisten mijn ouders medio mei pas dat ik in Friesland vertoefde. Vanaf einde maart hebben zij al die tijd in onzekerheid verkeerd omtrent het wel en wee van hun jongste zoon.

Na de oorlog

De draad van het dagelijkse leven moest weer worden opgepakt. Na een paar dagen van wennen en bijkomen lag het wel in bedoeling om weer aan de slag te gaan. Ik had mij voorgenomen eerst mijn oude werkgever "Fa. Hart Nibbrig en Greeve" in de Parkstraat te bezoeken teneinde mij te excuseren voor de onaangekondigde afwezigheid van bijna vier maanden. Ik zag er wel een beetje tegenop, doch tot mijn grote verbazing werd ik hartelijk en enthousiast ontvangen. Allen wilden het naadje van de kous weten van het hoe en waarom van mijn afwezigheid

Met dank aan de heren Bruynzeel en Schouwstra, resp. bedrijfsleider en chef werkplaats, die een week nadat ik van het toneel was verdwenen contact hebben opgenomen met mijn ouders. Zij zijn door mijn ouders als enige ingelicht omtrent de redenen van mijn afwezigheid en beiden hebben dat om veiligheidsredenen nimmer prijsgegeven. Zij waren

het ook die mij spontaan aanboden weer in dienst te treden. Er was volop werk. Het voertuigenpark van de Koninklijke Marine moest weer op orde worden gebracht. De werkplaats heeft tijdelijk onder supervisie van een transportofficier van de Koninklijke Marine gestaan.

Weer aan het werk

Maandag 23 juli 1945 was de dag dat ik weer enthousiast aan het werk ging. Het was wel behoorlijk wennen. De te verrichten werkzaamheden verschilden hemelsbreed met dat van het boerenleven. Helaas was het maar voor een periode van negen maanden. Want ik ontving een oproep van de Burgemeester van 's Gravenhage om op vrijdag 11 januari 1946 voor de Indelingsraad I te 's Gravenhage te verschijnen om voor de dienstplicht gekeurd te worden. Na goed gekeurd te zijn, ingelijfd als gewoon dienstplichtig soldaat bij de Koninklijke Landmacht en onder de wapenen gekomen op 8 mei 1946, bij het Regiment Prinses Irene, Menno van Coehoornkazerne te Arnhem.

Bijlagen

- **Gerrit de Boer**, geb. 's-Gravenhage 07-04-1922, ongeh. Overl. South Devon te Groot Brittannië 01-05-1941.
Gerrit diende als matroos der 2^e klasse bij de Koninklijke Marine.
Tijdens de laffe aanval van Nazi-Duitsland op Nederland, 10 mei 1940, bevond hij zich aan boord van Hr. Ms. Fregat "Johan Maurits van Nassau". Al direct kreeg hij te maken met het oorlogsgeweld. Op de 14^e mei 1940 overleefde hij een bombardement door vijandelijke vliegtuigen, hetwelk leidde tot de ondergang van genoemd fregat ter hoogte van Callandsoog. Als gevolg van een aanval door Duitse gevechtsvliegtuigen op 01-05-1941 kwam Gerrit om het leven bij de ondergang van de anti-onderzeeboottrawler "Jean Frederique" ten Zuid-Oosten van Start Point (South Devon) te Groot-Brittannië.
Bij Koninklijk Besluit van 6 januari 1948, Staatsblad nr. I 6 werd Gerrit het Oorlogsherinneringskruis met de Gespen "Nederland mei 1940" en "Krijg ter zee 1940-1945" postuum toegekend.
- **Daniël (Daan) de Boer**, geb. 's-Gravenhage 25-05-1924, magazijnbeheerder Woningtextiel.
Daan werd tijdens de oorlog slachtoffer van de door de Duitse bezetter ingestelde Arbeitsinzet ofwel Arbeitseinsatz. Doordat de meeste Duitse mannen aan de verschillende oorlogsfronten moesten vechten kwam er in Duitsland een groot tekort aan arbeidskrachten. De Nazi's vonden dat de oorlogsindustrie op volle toeren door moest blijven draaien, dus kwam er dwangarbeid zonder aanzien des persoons. In 1943 werden jonge mannen die in 1924 waren geboren verplicht zich te melden. Daan werd in Duitsland tewerkgesteld o.m. in fabrieken te Baden-Baden nabij Strasburg en Singen nabij Konstanz. Ondanks zware bombardementen door de geallieerden op Duitse steden en andere doelen heeft Daan het er heelhuids afgebracht. Na de capitulatie van Duitsland is hij na veel omzwervingen op het ouderlijke nest teruggekeerd.